

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

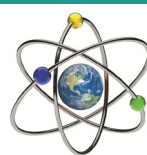
No9(4)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 298 sahifa,
25-sentyabr, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woosyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Raxmonova Z. A. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Rakhmonova Z.A. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oğlu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Academic and Translingual Competence as an Integrative Construct in Higher Education: a Theoretical Framework.....	10
Davronova Fotima Pirnazarovna	
Olqatlanish xulq-atvori buzilgan bemorlarning emotsional va shaxslilik xususiyatlarining klinik-psixologik tahlili	14
Abdumutalibova Mag'firat Mirodil qizi	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining metakognitiv kompetensiyalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan metodik tizim modeli	18
Melliyeva Dilfuza O'ralovna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining 5K kompetensiyalarini baholash mezonlari va indikatori.....	24
Himoyeva Sarvarbegim Jamilovna, Qodirov Zayniddin Zaripovich	
Bo'lajak pedagoglarda stressli vaziyatlarda xulq-atvor xususiyatlarini tadqiq etishning psixodiagnostik asoslari.....	29
Olimova Furuza Aslonovna	
Developing the Skill of Evaluating the Reliability of Information Sources in Teaching English.....	35
Sherimbetova Nasiba Ravshanbek kizi	
Tarmoq texnologiyalari fanida sun'iy intellekt asosidagi web-platfomaning didaktik imkoniyatlari	42
Yuldashev Shadiyor Shuxrat o'g'li	
Maxsus ta'lim ehtiyojiga ega o'quvchilarning ijtimoiy-psixologik rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda sun'iy intellekt imkoniyatlari	48
Abdujabborova Dildora Saidmurot qizi	
Pedagogik jarayonlar davomida talaba-yoshlar egallagan faol fuqarolikning ijtimoiy-madaniy ahamiyati	56
Xabibulla Muratov Abduqodirovich	
Maktabgacha tayyorlov yoshdagi bolalarda atrof muhitga munosabatini shakllantirishning zamonaviy usullari	65
Umarova Dildora Nizom qizi	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning obrazli va bog'lanishli nutqini rivojlantirish hamda nutqiy qiyinchiliklarni erta aniqlashning pedagogik-psixologik asoslari	70
Axmedova Muyassar Xadimatovna, Maqsudboyeva Dilbar Olimjon qizi	
Umumta'lim maktabi o'quvchilarida ochiq javobli PISA topshiriqlarining produktiv fikrlashni rivojlantirishdagi o'rni	76
Xudayberdiyeva Muxayyo Karshiboyevna	
Ta'limda interaktiv texnologiyalardan foydalanishning afzalliklari	86
Xoshimova Maftunabonu Xoshimjon qizi	
Yosh kelin-kuyovlarning nikoh orqali kutuvlari va psixologik farovonligining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari	91
To'liqinboyeva Mahliyo Xon Valijon qizi	
"Art-pedagogik qobiliyat" tushunchasining mohiyati va tarkibiy komponentlari	95
Bo'ltakova Roziya Xasan qizi	
Pathogenetic Rationale for Personalized Therapy of Dentin Hypersensitivity in Patients With Erosive Tooth Lesions	99
Khusanbaeva Jasmin Shavkatovna, Zoirov Tulqin Elnazarovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida korxona axborot tizimlarini tizimli tahlil qilish va modellashtirish.....	104
Ro'ziyev Bahromjon Rustam o'g'li	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktorlarining moliyaviy savodxonligini rivojlantirish mexanizmi va tarkibiy-funksional modeli	108
Berdimurotov Adxam Xayrulla o'g'li	

Raqamli ta'lim muhitida boshlang'ich sinf o'quvchilarining kitobxonlik kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik mexanizmlari	113
Umirova Marxabo Abdimannobovna	
O'zbek EFL sinflarida talabalarining og'zaki nutq ravonligini mikrointeraktiv sikllar asosida rivojlantirish.....	116
X. S. Malikova	
Sun'iy intellektning xorijiy til o'rganuvchilarga yordami: imkoniyatlar va amaliy mashg'ulotlar	120
Ashurova Dildora G'afurovna	
Bo'lajak o'qituvchining kasbiy malakasi va aralash ta'lim sharoitidagi talablari.....	124
Baxtiyorova Maxliyo Baxrom qizi	
Refleksiv texnologiyalar asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy-metodik tafakkurini rivojlantirish	127
Xo'janiyozova Gulhayo Ilhomovna	
Boshlang'ich ta'limda hikoya janridagi matnlarni o'qitishda STREAM texnologiyasidan foydalanish.....	131
Ahmedova Munisa Xo'sinboy qizi	
Rivojlanishida nuqsoni bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalarni mustaqil hayot faoliyatiga tayyorlashning korreksion-pedagogik texnologiyasi	137
Jo'rayeva Gulmiraxon Zufarjon qizi	
Developing EFL Students' Academic Writing Skills Through Self-Directed Learning Strategies.....	141
Kayumova Gulnoz Abduxalilovna	
Ko'rishida nuqsoni bo'lgan boshlang'ich sinf o'quvchilarining ingliz tilidagi kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish texnologiyasi	147
Mavlonova Shaxzoda Turg'unovna	
Developing English Communication Skills Among Students in Non-Philological Higher Education Institutions Through Task-Based Learning	151
Mirbabayeva Sabina Sobirjonovna	
Indicators for Evaluating and Monitoring the Quality of Foreign Language Education in General Secondary Schools	158
Muxtarova Shafoatbonu Adham qizi	
Fizika fanini o'qitishda talabalarining texnologik kompetensiyasi pedagogik tadqiqotning predmeti sifatida...	164
Raxmankulova Dilora Gulomovna	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida xalq og'zaki ijodi asosida bolalarning axloqiy fazilatlarini shakllantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalarning o'rni	169
Umurova Ma'rifat Yoshiyevna	
Kompetensiyaviy yondashuv asosida bo'lajak muhandislarning loyihaviy-konstruktorlik faoliyatiga tayyorlash metodikasini ishlab chiqish	175
Uzokov Sherzod Xamidovich	
Boshlang'ich ta'limda sun'iy intellekt va zamonaviy texnologiyalar: imkoniyatlar va istiqbollar.....	180
Akramhonova Maftunaxon Ma'murjon qizi	
Mystical Images in the Poetry of Navoi and Mashrab	183
Mamasoliyeva Muslimaxon Alisher qizi	
Oilaviy bolalar uylari tarbiyalanuvchilarini oilaviy hayotga tayyorlashning ijtimoiy-pedagogik asoslari: tajriba-sinov natijalarining tahlili.....	188
Muxamadiyev Xojakbar Asliddinovich	
Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishda o'yin texnologiyalaridan foydalanish	193
Yuldasheva Shoxida Botirovna, Abdullayeva Qirmizi Jumatayevna	
Raqamli ta'lim muhitida bo'lajak pedagoglarning mustaqil o'rganish kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari	198
Mayliyeva Sadoqat Raximberganovna	
Generative Artificial Intelligence in Foreign Language Education: Pedagogical Challenges and the Development of Communicative Competence	202
Latofat Zokir kizi Raximdjanova	

Международные модели подготовки будущих учителей к инклюзивному образованию: сравнительный анализ ключевых компонентов	210
Янкина Эмилия Адыловна	
Психологические механизмы формирования читательской мотивации у младших школьников	216
Мадаминава Самидабону Умидбековна	
O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi destruktiv ziddiyatlarning oldini olishning pedagogik-psixologik vositalari	222
Elbekova E'zoza Jamshid qizi	
Badiiy asarni neyropedagogik tahlil materiali sifatida qo'llashning metodik asoslari	227
Shoyimova Shoir Sanakulovna	
Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarining kasbiy kompetentligini takomillashtirish metodikasi	231
Toshturdiyeva Tursunoy Muhammadiyevna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida mantiqiy fikrlashni rivojlantirishning zamonaviy texnologiyalari	235
Toshtemirova Maftuna Karimovna	
Surunkali somatik kasalliklarga chalingan bemorlarning psixologik farovonligini oshirish: psixodiagnostik va psixokorreksion yondashuvlar	240
To'iqinboyeva Mahliyoxon Valijon qizi	
Raqamli ta'lim muhitida flipped classroom texnologiyasidan foydalanish	244
Azimova Dilnoza Axmedjonovna	
Инкультурация личности и формирование культурной идентичности в школьном образовании	249
Насимджанова Махсума Мажидовна	
Kompetensiyaviy yondashuv asosida talabalarga ingliz tilini integratsiyalashgan lingvistik kontekstualizatsiya orqali o'qitish metodikasini takomillashtirish	253
Ayatov Raximberdi Ibragimovich	
Kasbiy ta'lim tashkilotlarida raqamli texnologiyalarni qo'llash metodikasi	259
Ochilova Gavhar Hamid qizi	
Digital Technologies and Artificial Intelligence in English Language Teaching: Pedagogical Opportunities and Challenges	267
Xolliyeva Mashxura Erkinjonovna	
Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining cholg'u ijrochiligi kreativligini rivojlantirishda fortepiano fanining didaktik imkoniyatlari	270
Normuminova Gulmira Komiljonovna	
Raqamli ta'lim muhitida o'quvchilarning mantiqiy tafakkurini kengaytirish	280
Xudoynazarova Moxira Xakimovna	
Pedagogika yo'nalishi talabalarining sun'iy intellekt savodxonligini rivojlantirish texnologiyalari	284
Ermatov Sh. L.	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tabiiy-ilmiy savodxonlikni rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari	289
Nuriddinova Marjona Erkinovna	
Yosh avlodni milliy ruhda tarbiyalashda madaniy merosning ahamiyati	293
Radjapova Zuxra Tirkashevna	

BO'LAJAK MUSIQA O'QITUVCHILARINING CHOLG'U IJROCHILIGI KREATIVLIGINI RIVOJLANTIRISHDA FORTEPIANO FANINING DIDAKTIK IMKONIYATLARI

Normuminova Gulmira Komiljonovna

Navoiy ixtisoslashtirilgan madaniyat maktabi o'qituvchisi

ORCID: 0009-0000-8876-9970

Annotatsiya: Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida fortepiano fanini o'qitish jarayonida bo'lajak musiqa o'qituvchilarining cholg'u ijrochiligi kreativligini rivojlantirishning pedagogik va didaktik asoslari yoritilgan. Forteplano mashg'ulotlarida repertuarni tanlash, asarlarni tahlil qilish, texnik mashqlarni tashkil etish hamda ijrochilik ko'nikmalarini bosqichma-bosqich shakllantirishning metodik jihatlari tahlil qilingan. Shuningdek, talabalarning kreativ fikrlashi, mustaqil ta'lim faoliyati, kasbiy kompetensiyasi va ijrochilik mahoratini rivojlantirishga xizmat qiluvchi didaktik yondashuvlar hamda metodik tavsiyalar bayon etilgan. Maqola fortepiano fanining bo'lajak musiqa o'qituvchilarini kasbiy tayyorlashdagi pedagogik imkoniyatlarini ochib beradi.

Kalit so'zlar: musiqa pedagogikasi, bo'lajak musiqa o'qituvchisi, fortepiano, didaktika, pedagogik texnologiyalar, kasbiy kompetensiya, kreativlik, cholg'u ijrochiligi, ijrochilik mahorati.

Abstract: This article examines the pedagogical and didactic foundations for developing the creativity of future music teachers in instrumental performance during piano instruction at higher education institutions. It analyzes the methodological aspects of repertoire selection, musical work analysis, the organization of technical exercises, and the gradual development of performance skills in piano lessons. The article also presents didactic approaches and methodological recommendations aimed at developing students' creative thinking, independent learning activities, professional competence, and performance mastery. The article highlights the pedagogical potential of piano instruction in the professional training of future music teachers.

Key words: music pedagogy, future music teacher, piano, didactics, pedagogical technologies, professional competence, creativity, instrumental performance, performance mastery.

Аннотация: В данной статье рассматриваются педагогические и дидактические основы развития креативности будущих учителей музыки в инструментальном исполнительстве в процессе преподавания фортепиано в высших образовательных учреждениях. Анализируются методические аспекты выбора репертуара, анализа музыкальных произведений, организации технических упражнений, а также поэтапного формирования исполнительских навыков на занятиях по фортепиано. Кроме того, представлены дидактические подходы и методические рекомендации, направленные на развитие креативного мышления студентов, самостоятельной учебной деятельности, профессиональной компетентности и исполнительского мастерства. В статье раскрываются педагогические возможности дисциплины "Фортепиано" в профессиональной подготовке будущих учителей музыки.

Ключевые слова: музыкальная педагогика, будущий учитель музыки, фортепиано, дидактика, педагогические технологии, профессиональная компетентность, креативность, инструментальное исполнительство, исполнительское мастерство.

KIRISH

Fortepiano uchun yozilgan asarlar hajman va shakl jihatidan katta, o'ziga xos murakkablik tomonlarini namoyon etganligi sababli, ijrochidan katta mahoratni, keng dunyoqarash, salohiyat va chuqur musiqiylikni, ichki va tashqi musiqiy eshitish qobiliyatini talab etadi.

Jahon musiqa madaniyati bevosita yuqori estetik qarashlar va shakllanish tarixi ma'lum bir davrlarga borib taqaluvchi nozik, emotsional mazmun-mohiyat kasb etuvchi mukammal hamda professional darajada yozilgan ko'plab durdona asarlarga nihoyatda boyligi sababli, deyarli dunyoning barcha mamlakatlarida fortepiano

ijrochiligi sohasi rivojlanib, taraqqiy etib kelmoqda. Mamlakatimizning iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy sohalari bilan bir qatorda, milliy mentalitetimizning asosiga aylangan madaniyat hamda san'at sohasi jadal, tez sur'atda taraqqiy etib, rivojlanib bormoqda¹.

Fortepiano fani bo'yicha bo'lajak musiqa o'qituvchilari polifonik asarlar, ko'p ovoqlik, yirik shakldagi asarlarda shakl hissi, keng hajmlilik va musiqiy obrazlarning qarama-qarshiligi borasidagi tushuncha va tasavvurlarga ega bo'lishi lozim. Belgilangan repertuarlarni nafaqat nota matnini ijro etishi, balki uni strukturaviy va fakturaviy tahlil qilishi, garmonik asosini aniqlashi, nyuanslarini o'rganishi, ularni badiiy mazmun-mohiyatini ham tushunib tahlil qila olishi fortepiano fanida muhimdir.

Bundan tashqari, dars davomida bo'lajak musiqa o'qituvchilari fortepiano uchun yozilgan asarlarning tub garmonik asosi kuy, lad, ritm, faktura, janr, shakl orqali o'zaro kuchli bog'liqlikni namoyon etganligi uchun, ular o'rtasida gorizontaal va vertikal harakatlarning uyg'unlashuvi natijasida hosil bo'luvchi tovushlar koloritining birligiga e'tibor berib, asarlarning to'liq xarakter mavzuiyligi ustida sekin tempda chalish, ko'proq ritm hissini o'stirish ustida ishlash, etyudlar chalish kerakligi ta'kidlanib, quyidagi ma'lumotlar keltirilishi lozim:

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Ijro repertuaridagi etyud kompozitorining ijodi bilan bog'liq tahlil - asar janri, kompozitorning uslub tushunchalariga oydinlik kiritib, asarning o'rne hamda ahamiyati haqida tushuncha va tasavvurga ega bo'lish kerak. Talaba asarning umumiy shakli va janridan kelib chiqqan holatda kompozitorning boshqa asarlari bilan ijro etayotgan asarni solishtirib, ularning musiqiy element va uslubidagi farq yoki o'xshash tomonlarini aniqlab olishi darkor. Bu tahlil bosqichi orqali asar kompozitorining musiqiy tili, ijodiy yondashuvi qaysi musiqiy vositalarda ifodalanganligiga aniqlik kiritish - mukammal ijroga poydevor yaratadi.

Ijro repertuaridagi etyudning strukturasi bilan bog'liq tahlil jarayoni - asarning shakl tuzilmasi, qismlari, tematik tomonlari yoritiladi. Asarning to'g'ri strukturaviy tuzilishini ilg'ay olish jarayoni - ijroni xatosiz davomiyiligi ta'minlab beradi.

Ijro repertuaridagi etyudning garmonik va melodik tahlili - asarning tovushlar harakati, avjlangan qismi, umumiy modulyatsion tuzilmasi, melodik, garmonik avjga moslashgan kuychanglik xarakteriga oydinlik kiritadi. Bu talaba ijrosining fortepianoda idrokli davom etishi va shakllanishiga zamin yaratadi. Etyudlarni ijro etish jarayonida eshitish qobiliyatining ishga solinishi va eshitish qobiliyatining imkoniyatlaridan foydalanilishi muhim sanaladi. Chunki ko'p hollarda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan falshlar, ritmik va melodik xatoliklar - eshitish qobiliyati bilan uzviy bog'liq bo'ladi. Faktura, struktura, garmoniya jihatidan murakkab shakllilikka ega asarlar, o'ziga xos shakl va rang-baranglikka ega bo'lgan turli janrdagi (yirik shakl, polifoniya, pyesa, etyud) asarlari - musiqiy-badiiy yondashuvni talab etganligi sababli muhim ahamiyat kasb etadi.

Fortepiano darsi davomida cholg'uning kelib chiqish tarixi haqida ma'lumot berilishi muhim hisoblanadi. Fortepiano (italyancha: forte - kuchli va piano - kuchsiz, sekin) royal va pianinolarning umumiy nomi, oiladosh cholg'usidir. 18-asr boshida B. Kristofori (Italiya), J. Marius (Fransiya) va K. G. Shryoter (Germaniya) tomonidan ixtiro qilingan. Keyinchalik fortepiano mexanizmi va shakli I. A. Shteyn, I. A. Shtreyxer (Avstriya), A. Bekers (London), S. Erar (Parij) va boshqa ustalar tomonidan takomillashtirilgan.

Fortepiano yakkanavoz va jo'rnavoz soz sifatida keng o'rin olgan. Fortepiano uchun ilk asarlarni I. Gaydn, V. A. Motsart, L. Betxoven va boshqa kompozitorlar ijod qilgan².

Fortepianoda ijro etish ko'nikmasini shakllantirish, turli texnik murakkabliklarga ega asarlarni har tomonlama mukammal ijro etish salohiyati hamda professional ijrochilik xususiyatlarining amaliy va nazariy o'zlashtirish avvalambor cholg'u oldida to'g'ri o'tirish qoidalariga asoslanadi. Fortepiano cholg'usida asarlarni (yirik shakl, polifoniya, pyesa, etyud) erkin, mustaqil, ravon va har tomonlama mukammal ijro etishda hamda talabaning musiqiy sezgi sifati, ijro tezligi (texnika), davomiyligi, tembr bo'yoqdorligi, dinamikaning jaranglash kuchi, musiqani his etish kabi ijrochilik salohiyatini rivojlantirish bosqichlarini - qulay applikatura hamda aniq va samarali texnik mashqlarni to'g'ri qo'llash orqali erishiladi va bu ijro texnologiyasining asosi hisoblanadi. Gammalar ijrosida applikaturaning o'rne hamda ahamiyati katta. Har bir talaba gammalar ijrosida to'g'ri applikaturani qo'yib, barmoqlar holati, yengil bilakka asoslangan holda ijro etish texnikasini talab etadi.

Fortepiano fanida repertuar tanlashning amaliy va nazariy bosqichlari fortepiano uchun yozilgan asarlarning tub garmonik asosi kuy, lad, ritm, faktura, janr, shakl orqali o'zaro kuchli bog'liqlikni namoyon etadi. Shuning uchun ular o'rtasida gorizontaal va vertikal harakatlarning uyg'unlashuvi natijasida hosil bo'luvchi tovushlar koloritining birligiga e'tibor berib, repertuarining to'liq xarakter mavzuiyligi ustida sekin tempda chalish, ko'proq ritm hissini o'stirish ustida ishlash muhimdir.

1 Нормунинова Г. Баркамол авлод камолотида мусикий таълим тизимининг ўрни ҳамда аҳамияти. Гармонично развитое поколение- условие стабильного развития Республики Узбекистан. Сборник научно- методических статей. Вып 22.-Т., 2017. -197 бет.

2 O'zbekiston milliy ensiklopediyasi 2000-2005.

Fortepiano uchun yozilgan asarlarning texnik murakkab qismlarini ijro etishda, musiqiy intuitsiya orqali o'ziga xos individual obraz va ijro holatidagi emotsional temperament mustahkamlanishini 2 bilak harakati orqali tovushlarni ijro etilishida namoyon bo'ladi. Pastlama bilak harakatida klaviaturaga barmoqlarni qo'yish, yuqorilama bilak orqali esa klaviaturadagi tovushni chalish jarayoni amalga oshiriladi.³ Fortepiano ijrochiligidagi organ cholg'usidagi professional ijro texnologiyasidan keng qo'llaniladi. Organ cholg'usi lotin tilidan tarjima qilinganda - qurol, asbob degan ma'noni bildirib, havo yordamida chalinadigan klavishli cholg'u asbobi hisoblanadi⁴.

Agarda organda cherkovlarda, ibodatxonalarda ijro etib kelingan bo'lsa, xuddi shunday klavikord cholg'usida ham uy bayramlarida, salon, zal va mehmonxonalarda ijro etib kelingan. Ammo bu har ikkala cholg'ularning o'rtasidagi o'zaro raqobatlarida klavesin cholg'usi eng yuqori o'rinlarni egallay boshlaydi. Ushbu cholg'uda ansambl va orkestrlarda solist yo jo'rnavoz sifatida yuqori mavqelarda erishadi. Shu tariqa ushbu cholg'u sasiga haloyiqning qiziqishi yillar sayin oshib boradi. Va ushbu cholg'uni, ya'ni klavesinni tashqi va yuzidagi korpusiga badiiy tasvirlar kiritish, fil suyaklaridan klavish va tegishli burchalari hamda nafis qirralariga ishlov berish va o'rnatish, naqshkorlikda zebu-ziynatlar kiritadilar.

Klavesin cholg'usining turli xil shakl va tuzilishli ko'rinishlari, namudlari boy va betakror bezatgich hamda badiiy naqshlar dizayniga erishganlari yuzaga kela boshlaydi. Ayrim boylar, graf, shohlar va imperatorlar xonadonida esa turli qimmatbaho toshlarda bezatilgan nusxalari ham mavjud bo'lgan. Cholg'u sozgarlar yangicha klavesin turini yuzaga keltirish uchun tadqiqotlar olib borishadi. Vaqt o'tishi va insoniyat ma'naviyatining rivojlanib borishi taqozosi bilan cholg'u sozgarlar klavikord va klavesin cholg'usini takomillashtirib boradilar, ayniqsa klavesin cholg'usining tovushini klavikord cholg'usiga nisbatan ancha baland tovush chiqarish to'liqligiga erishgan bo'lsalar ham, ammo sozgarlar har bir sozlanishining toriga bir yo ikkitadan qo'shimcha torlar kiritib, uni 2 yo 3 torli darajasiga erishadilar.

Fortepiano cholg'usining mukammal ohang uyg'unligiga ega ekanligi ko'plab kompozitorlarning turli janrlardagi asarlarni yozishlariga zamin hozirladi. Yillar davomida ikki ko'rinish va shaklan o'zgacha bo'lgan cholg'ular, ya'ni klavikord va klavesinlar o'rtasida raqobatlar kuchayib, hatto misli ko'rinarli ravishda avjiga chiqadi. Ammo cholg'u sozgarlar klavikord cholg'usida kamchiliklari mavjudligini anglab oladilar va aniqlagandan so'ng yangicha qarashlarda takomillashtirib boradilar. Shunday bo'lsa ham har bir cholg'uni, ya'ni klavikord, klavesin va fortepiano asosiy tovush qatori va tovushi bilan buyumlari tabiiy yo sun'iy bo'lishiga qaramay, bir-birovidan farqli o'laroq va o'ziga xos ajoyib tovush va tovushqatoriga ega bo'lgan.

Terisimon yo temirsimon tilchalari, aniqroq qilib aytganda, bolg'achalarining zarbida eshitiladigan aks sado baland tovushlarda namoyon bo'ladi. Ushbu klavesin cholg'usi asta-sekin haloyiqning sevimli va ommabop cholg'usiga aylanib boradi. Klavir san'ati ijrochilari bir masalada, ya'ni klavikord va klavesindan qaysi birini qonuniy tarzda qo'llash va qabul qilish lozimligiga ikkilanib qolgan tomonlari ham mavjud. Ya'ni har ikkala cholg'u barobarlikda kamdan-kam raqobatga duch kelgan. Shu tariqa asrlar davomida musiqa cholg'ularini yangicha navlarini izlab va ishlab chiqarish uchun usna sozgarlar tomonidan juda ko'p jismoniy va aqlan kuch sarflab kelingan.

Xorijiy buyuk kompozitorlarimizdan fortepiano uchun repertuarlar yozgan kompozitorlarimiz: I. S. Bax, V. A. Motsart, P. I. Chaykovskiy, F. Shopen, Yozef Gaydn, Frans Shubert, Ferens List, Juzeppe Verdi, Edvard Grig va boshqalar.

O'zbekistonda fortepiano musiqasi 1920–30-yillarda V. Uspenskiy, B. Nadejdin qayta ishlagan o'zbek xalq kuylaridan boshlab, keyinchalik G. Mushel, B. Giyenko, Sayfi Jalil, N. Zokirov, D. Saydaminova, R. Abdullayev, A. Nabiyeu, M. Otajonov, D. Omonullayeva va boshqalarning miniatyuralari, sonata va konsertlari, ko'p qismli turkumlari bilan boyidi.

O'zbekistonda fortepiano ijrochiligi san'ati rivojiga A. Lisovskiy, N. Yablonovskiy, O. Yusupova, A. Shari-pova, T. Popovich va xalqaro tanlovlar g'oliblari E. Mirkasimova, A. Sultanov, U. Polvonov hamda boshqalar o'z hissasini qo'shgan⁵. Fortepiano uchun ijro repertuarlari ustida ishlashda san'atning boshqa turlari bilan yaqindan tanishish, o'quvchida barokko, klassitsizm, romantizm, impressionizm oqimlarida yaratilgan asarlarni solishtirish orqali tovushlar koloritini boyitish ustida ishlash nihoyatda mukammal ijro sifatiga zamin yaratadi.

Agogik nyuans, lad va tonal ohang uyg'unligini ijroda shakllantirish bevosita tezlik va sifatga doir texnik mashqlarning o'zlashtirilishi hamda tembr-dinamikani his etish darajasiga bog'liqdir.

Tembr - bu tovushlar bo'yoqdorligi.

Dinamika - tovush kuchi. Tovush dinamikasi, ya'ni uning jaranglash kuchi to'g'ridan-to'g'ri tembr bilan bog'langan. Ijro bo'yoqdorligiga musiqa cholg'usining tembr imkoniyatlaridan foydalana olish hisobiga erishiladi.⁶

3 Либерман Е.Я. Работа над фортепианной техникой. – М., Классика-XXI, 2003. 19 стр.

4 С.Б.Сайдий Фортепиано ва клавиш чолгулари тарихи. Ўқув қўлланмаси. Бухоро С.Салим Бухорий номли “Дурдона” нашриёти. 2007 йил. 19-бет.

5 O'zbekiston milliy ensiklopediyasi 2000-2005.

6 Qodirov R. Musiqa psixologiyasi, Musiqa,-T., 2005, 14-бет.

Ijro dasturi uchun etyud:

Allegro (Скоро)

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ijrochi nafaqat asarlarni nota tahlilini o'zlashtirishi, balki uni strukturaviy va fakturaviy tahlil qilishi, garmonik asosini aniqlashi, nyuanslarini o'rganishi, ularni badiiy mazmun-mohiyati, balki ijro, ritm, tembr, eshitish qobiliyati, yirik hajmda chalish uslubini, turkumli asarlarni o'zlashtirish tajribasini beradi. Xususan, butun dunyoga mashhur, virtuozi pianinochi, kompozitor F. Listning yorqin ijrochilik faoliyatida ham buni kuzatishimiz mumkin bo'ladi. List shunday deydi: "Menga Motsart va Betxoven asarlarini to'liq o'zlashtirish va mukammal badiiylik jihatlarini anglashimda Rafael va Mikelanjeloning ijodini kuzatganim asos bo'lib xizmat qildi".⁷

⁷ Алексеев А. Д. Методика обучения игре на фортепиано. –Москва: "Музыка", 1978, 16 стр.

Fortepiano cholg'u ijrochiligidagi turli texnik murakkabliklarga ega asarlarning, xususan, polifoniya, zamonaviy murakkab ijrolari ustida ishlash - asar matnining mukammal yod olinganligiga bog'liqdir. Mashhur polyak pianinotchisi, M. Moshkovskiy va A. G. Rubinshteynning shogirdi, pedagog, kompozitor Iosif Gofman-niing formulasiga ko'ra, puxta yodlab olishning quyidagi 4 asosiy bosqichi taklif etiladi:

1. Asar matni ustida cholg'u asbobisiz ishlash.
2. Asar matni ustida cholg'u asbobi bilan birgalikda ishlash.
3. Asar ustida matnsiz ishlash.
4. Cholg'u asbobisiz va cholg'usiz ishlash (ichki eshitish tasavvurida).⁸

Metroritmikani his qilish fortepiano cholg'u ijrochiligining muhim talablaridan biridir. Metroritmikani his etish - musiqaning vaqtga bog'liq xususiyatidir. U ijroda va tinglashda nafaqat eshitish, balki harakat tabiatiga ham egadir.

Metroritmika hissi turli uzunliklarning uzluksiz ketma-ketligi bilan bog'liq. Ular go'yo bir tekis ritmik harakatlarni nisbatan kichik impuls bilan to'ldirib turadi⁹.

Ritm hissini rivojlantirish juda qiyin bo'lgan qobiliyatlardan biridir. Nozik, aniq, tez va epchil harakat qila olish ham yuqori baholanuvchi qobiliyat hisoblanadi¹⁰.

Cholg'u ijrochiligi kreativligini rivojlantirishning didaktik mexanizmida texnik mashqlarning o'rni hamda ahamiyati katta. Bunday mashqlarning ijro etish bosqichlari:

1. **Qo'llar holati:** o'ng va chap qo'llar bir-birini kesishgan holda (o'ng qo'l chap qo'lining ustida va chap qo'l krest holatida o'ng qo'lining ostida).
2. **Mashqning boshlanish qismi:** kichik oktavada - o'ng qo'l, birinchi oktavada - chap qo'l (shu tariqa keyingi oktavalarda davom etadi).
3. **Mashqning yuqoriga harakat notatsiyasi:** C-dur, D-dur, E-dur, F-dur, G-dur, A-dur, H-dur tonalliklarida, ikki qo'lining unisonli harakatiga asoslanadi. Mashq quyidagi applikatura (notalar yonida qavs ichidagi raqamlar orqali applikatura belgilangan) va notalarda chalinib boshlanadi va boshqa tonalliklarga birin-ketin o'tib, davom ettiriladi:
C-dur: c-d-c (1-2-1), d-e-d (2-3-2), e-f-e (3-4-3), f-g-f (4-5-4);
D-dur: d-e-d (1-2-1), e-fis-e (2-3-2), fis-g-fis (3-4-3), g-a-g (4-5-4);
E-dur: e-fis-e (1-2-1), fis-gis-fis (2-3-2), gis-a-gis (3-4-3), a-h-a (4-5-4);
F-dur: f-g-f (1-2-1), g-a-g (2-3-2), a-b-a (3-4-3), b-c-b (4-5-4);
G-dur: g-a-g (1-2-1), a-h-a (2-3-2), h-c-h (3-4-3), c-d-c (4-5-4);
A-dur: a-h-a (1-2-1), h-cis-h (2-3-2), cis-d-cis (3-4-3), d-e-d (4-5-4);
H-dur: h-cis-h (1-2-1), cis-dis-cis (2-3-2), dis-e-dis (3-4-3), e-fis-e (4-5-4).
4. **Mashqning pastlama harakati:** o'ng va chap qo'llar ikkinchi va uchinchi oktavada joylashuv o'rnini almashtirib (o'ng qo'l ikkinchi oktavada chap qo'lining ostida, chap qo'l esa uchinchi oktavada o'ng qo'lining ustida) harakat qiladi.
5. **Mashqning tugash qismi:** kichik oktavada - o'ng qo'l, birinchi oktavada - chap qo'l.
6. **Mashqning pastlama harakat notatsiyasi:** H-dur, A-dur, G-dur, F-dur, E-dur, D-dur, C-dur tonalliklarida, ikki qo'lining unisonli harakatiga asoslanadi. Mashq pastki oktavalarga quyidagi applikatura (notalar yonida qavs ichidagi raqamlar orqali applikatura belgilangan) notalar bilan chalinib boshlanadi va boshqa tonalliklarga birin-ketin o'tib, davom ettirilib yakunlanadi:
H-dur: h-ais-h (5-4-5), ais-gis-ais (4-3-4), gis-fis-gis (3-2-3), fis-e-fis (2-1-2);
A-dur: a-gis-a (5-4-5), gis-fis-gis (4-3-4), fis-e-fis (3-2-3), e-d-e (2-1-2);
G-dur: g-fis-g (5-4-5), fis-e-fis (4-3-4), e-d-e (3-2-3), d-c-d (2-1-2);
F-dur: f-e-f (5-4-5), e-d-e (4-3-4), d-c-d (3-2-3), c-b-c (2-1-2);
E-dur: e-dis-e, dis-cis-dis, cis-h-cis, h-a-h;
D-dur: d-cis-d, cis-h-cis, h-a-h, a-g-a;
C-dur: g-f-g, f-e-f, e-d-e, d-c-d.

8 Qodirov R. Musiqa psixologiyasi, Musiqa, -T., 2005, 20-bet.

9 Апраксина О. А. Методика музыкального воспитания в школе О.А. Апраксина. – Москва: "Просвещение", 1983. –223 стр.

10 Qodirov R. Musiqa psixologiyasi, Musiqa, -T., 2005, 15-bet.

7. Mashq kichik oktavadan boshlanib, yuqoriga harakat - uchinchi oktavada yakunlanadi (o'ng qo'l chap qo'lning ustida).
8. Mashq uchinchi oktavadan pastga harakat qilib, kichik oktavada yakunlanadi (o'ng qo'l chap qo'l ostida).
9. Ushbu mashq orqali 1, 2, 3, 4, 5-barmoqlarning aniq va ravon ijro sifati ustida ishlanib, ularni legato shtrixida chalish talab etiladi.
10. Bilaklarning kesishuvli holatida erkin, yelkani ko'tarmasdan, ijro apparatini nazorat qilgan holda chalish kerak.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ushbu mashq nafaqat fortepiano, balki turli cholg'u ijrochiligi yo'nalishi va vokal xonandaligi yo'nalishidagi talabalarning fortepiano fanini chuqur o'zlashtirish, ijro apparati hamda bilak va barmoqlarning postanovkasini tez hamda sifatli shakllantirilishiga yordam beradi.

Fortepianoda bosh barmoq applikaturada birinchi barmoq deb belgilanadi. Ammo boshqa ba'zi xordofon cholg'ularda applikaturaga ko'ra birinchi barmoq bu - ko'rsatkich barmoq hisoblanadi. Shu sababli ushbu yo'nalishdagi talabalar fortepiano fanida aniq applikaturani qo'llashda murakkabliklarga uchraydi va fanni yaxshi o'zlashtira olmaydi. Bundan tashqari, qo'l postanovkasida ham suyaklarni yig'ishtirilgan, pianistik qolipga moslashtirish ham qiyin kechadi. Bu mashq orqali ushbu muammolar yechim topadi.

Fortepianoda ijro etish ko'nikmasini shakllantirish, turli texnik murakkabliklarga ega asarlarni har tomonlama mukammal ijro etish salohiyati hamda professional ijrochilik xususiyatlarining amaliy va nazariy o'zlashtirish, avvalambor cholg'u oldida to'g'ri o'tirish qoidalariga asoslanadi.

Fortepiano cholg'usida asarlarni (yirik shakl, polifoniya, pyesa, etyud) erkin, mustaqil, ravon va har tomonlama mukammal ijro etishda hamda o'quvchining musiqiy eshitish qobiliyati, musiqiy sezgi sifati, ijro tezligi (texnika), davomiyligi, tembr bo'yoqdorligi, dinamikaning jaranglash kuchi, musiqani his etish kabi ijrochilik salohiyatini rivojlantirish bosqichlarini - qulay applikatura hamda aniq va samarali texnik mashqlarni to'g'ri qo'llash orqali erishiladi va bu ijro texnologiyasining asosi hisoblanadi.

Fortepiano darslarida cholg'u ijrochiligi kreativligini rivojlantirish uchun quyidagi didaktikaga asoslanuvchi ijro vazifalari amalga oshirilishi kerak:

1. Gammalar va akkordlar chalish.
2. Instruktiv asarlar ustida ishlash (etyud).
3. Talabalar o'z chalayotgan asarlarini yozib olib, so'ngra tinglab, kamchiliklari ustida ish olib borish.
4. Arpedjiolar chalish.
5. Mashqlar chalish.
6. Berilgan asarlar ustida ishlash.

Fortepiano cholg'usida asarlar, mashq, gammalarni ijro etish - tonalliklarning alteratsiya belgilarini mukammal bilishni talab etadi. Musiqada jami 30 ta tonallik mavjud bo'lib, ular kvinta davrasi bo'yicha joylashadi. Ular gammalar ijrosida ham mana shu alteratsiya belgilari bilan ifodalanadi.

C-dur (Do major) - belgi yo'q.

F-dur (Fa major) - si bemol.

B-dur (Si bemol major) - si bemol, mi bemol.

Es-dur (Mi bemol major) - si bemol, mi bemol, lya bemol.

As-dur (Lya bemol major) - si, mi, lya, re bemollar.

Des-dur (Re bemol major) - si, mi, lya, re, sol bemollar.

Ges-dur (Sol bemol major) - si, mi, lya, re, sol, do bemollar.

Ces-dur (Do bemol major) - si, mi, lya, re, sol, do, fa bemollar.

G-dur (Sol major) - fa diyez.

D-dur (Re major) - fa, do diyez.

A-dur (Lya major) - fa, do, sol diyez.

E-dur (Mi major) - fa, do, sol, re diyez.

H-dur (Si major) - fa, do, sol, re, lya diyez.

Fis-dur (Fa diyez major) - fa, do, sol, re, lya, mi diyez.

Cis-dur (Do diyez major) - fa, do, sol, re, lya, mi, si diyez.

a-moll (lya minor) - belgi yo'q.

d-moll (re minor) - si bemol.

g-moll (sol minor) - si, mi bemol.
c-moll (do minor) - si, mi, Iya bemol.
f-moll (fa minor) - si, mi, Iya, re bemol.
b-moll (si bemol minor) - si, mi, Iya, re, sol bemol.
es-moll (mi bemol minor) - si, mi, Iya, re, sol, do bemol.
as-moll (Iya bemol minor) - si, mi, Iya, re, sol, do, fa bemol.
e-moll (mi minor) - fa diyez.
h-moll (si minor) - fa, do diyez.
fis-moll (fa diyez minor) - fa, do, sol diyez.
cis-moll (do diyez minor) - fa, do, sol, re diyez.
gis-moll (sol diyez minor) - fa, do, sol, re, Iya diyez.
dis-moll (re diyez minor) - fa, do, sol, re, Iya, mi diyez.
ais-moll (Iya diyez minor) - fa, do, sol, re, Iya, mi, si diyez.

Etyud, pyesa, polifoniya va sonatinalarda fortepiano fanining muhim bosqichi o'rin olgan bo'lib, unda bosh barmoqning turli fakturadagi asarlar ijrosida rivojlangan holatini mutanosiblashtirish uchun, bilaklarning aylanma holatda, yumshoq va bosh barmoq suyagi bilan supinatsiya, proponatsiya berishni nazorat qilish samarali hisoblanishi va rivojlangan (to'g'ri shakllantirilgan) bosh barmoq ijroda muhim ahamiyatga ega ekanligi ta'kidlangan. Bundan tashqari, oktavalari ijrosida barmoqlarning qora klavishga yaqin holda ijro etish muhimligi rasmlar bilan yoritilgan.

Fortepiano fani bo'yicha talaba polifonik asarlar, ko'p ovozlik, yirik shakldagi asarlarda shakl hissi, keng hajmlilik va musiqiy obrazlarning qarama-qarshiligi borasidagi tushuncha va tasavvurlarga ega bo'lishi lozim. O'quv qo'llanmada talaba fan dasturida berilgan repertuarlarni nafaqat nota matnini ijro etishi, balki uni strukturaliy va fakturaliy tahlil qilishi, garmonik asosini aniqlashi, nyanslarini o'rganishi, ularni badiiy mazmun-mohiyatini ham tushunib tahlil qila olishi uchun kerakli tavsiyalar berilgan.

Pyesa va etyudlar ijrosi orqali yirik shakldagi asarlarning (konsert, simfonik poema, sonata, variatsiya) ijro texnologiyasi shakllanib, mukammallashib boradi. Zamonaviy ijodiy jarayon turli xil holat va hodisalarni sub'ektiv asoslab berishga harakat qiladi. Zamonaviy neoromantizm esa dunyoni jadal ifodalashga mo'ljallangan bo'lib, u go'zallikni idrok etilishda emotsional hissiyot olamidan g'oyaviy mazmunli darajaga o'tish bilan xarakterlanadi.

Romantizm davri kabi XX asrda qat'iy qonun va janr chegaralarining buzilishi kuzatiladi. Bu davrda janrlar integratsiyasi jarayoni kuzatiladi.

Neoromantizm kompozitorlari asarning timsoliy-dramaturgik mazmunini ochib berishda turli xil dasturiylik turlarini qo'llashda davom etadilar. Ularning ohangi ham an'anaviy va o'ta zamonaviy kuy formulalarining ishlatilishi bilan e'tiborlidir. Zamonaviy ijodiyotda monotematizm, ya'ni bitta mavzuni rivojlantirish tamoyili bilan bir qatorda musiqiy matnini iqtibos qilish an'anasi keng rivoj topdi.

Fortepiano fanida quyidagi jadvalda keltirilgan amaliy va nazariy bosqichlar ustida ishlash tavsiya etiladi (1-jadval):

1-jadval: Fortepiano fanida cholg'u ijrochiligi kreativligini rivojlantirishning amaliy va nazariy bosqichlari

Barmaq texnikasi ustida ishlash
Fortepiano asarlarining janrlari bilan tanishish
Fortepiano ijrochiligidagi muhim qo'l va barmaq holatlarining tipologik tizimi
Barmaq ijro sifatiga doir texnik mashqlar
Barmaq ijro tezligiga doir texnik mashqlarning tizimli bosqichlarini o'rganish
Turli texnik ijro murakkabliklariga ega fakturalar bilan barmoqlar uch suyak holatini rivojlantirish
Etyudlar ustida ishlash (yirik texnika)
Etyudlar ustida ishlash (mayda texnika)
Etyudlar ustida organ usuli orqali bilaklar supinatsiyasini mustahkamlash
Etyudlar ustida to'xtalma usuli orqali bilaklar supinatsiyasini mustahkamlash
Lad va tonal ohang uyg'unligini ijroda shakllantirish
Turli strukturaga ega etyudlarning nyanslari ustida ishlash
Pedaldan to'g'ri foydalanish texnologiyasini o'rganish
To'g'ri pedalni etyud ijrosida qo'llash
Kechikuvchi pedalni etyud ijrosida qo'llash

Asarlarni davlat imtihoniga tayyorlash

Asarlar ijrosida musiqiy-badiiy ijro vositalarini qo'llash texnologiyasi

I. Gofman formulasiga binoan asarlarni o'rganish

I. Gofman formulasiga binoan asarlarni yod olish

Polif

Barmoq texnikasi ustida ishlash

Fortepiano asarlarining janrlari bilan tanishish

Fortepiano ijrochiligidagi muhim qo'l va barmoq holatlarining tipologik tizimi

Barmoq ijro sifatiga doir texnik mashqlar

Barmoq ijro tezligiga doir texnik mashqlarning tizimli bosqichlarini o'rganish

Fortepiano Fani Uchun Ijro Repertuarlari

Invention 13

JOHANN SEBASTIAN BACH (1685-1750)
BWV 784

XULOSA VA TAKLIFLAR

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining cholg'u ijrochiligi kreativligini rivojlantirishda fortepiano fani muhim didaktik imkoniyatlarga ega. Forteplano mashg'ulotlarida musiqiy asarlarni nafaqat ijro etish, balki ularning strukturalaviy, fakturalaviy, garmonik va badiiy xususiyatlarini tahlil qilish talabalarning ijrochilik mahorati, musiqiy tafakkuri hamda mustaqil ijodiy yondashuvini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, fortepiano darslarida repertuarni maqsadga muvofiq tanlash, etyud, polifonik asar, pyesa va yirik shakldagi asarlar ustida izchil ishlash, shuningdek, gamma, akkord, arpedjio va texnik mashqlardan tizimli foydalanish talabalarning ijro texnikasini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda barmoq texnikasi, to'g'ri applikatura, bilak harakatlari, pedal texnikasi, metroritmik aniqlik, tembr va dinamika ustida ishlash ijrochilik ko'nikmalarining izchil shakllanishiga imkon yaratadi.

Shuningdek, bo'lajak musiqa o'qituvchilarida cholg'u ijrochiligi kreativligini rivojlantirish uchun fortepiano mashg'ulotlarida nazariy bilim va amaliy ijroning o'zaro uyg'unligini ta'minlash maqsadga muvofiq. Talabaning ijro etayotgan asarini mustaqil tahlil qilishi, o'z ijrosini yozib olib tinglashi, kamchiliklarini aniqlashi va ular ustida ishlashi refleksiv hamda mustaqil ta'lim ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Shu asosda fortepiano fanini o'qitishda talabalarning individual ijrochilik imkoniyatlariga mos repertuar tanlash, texnik mashqlarni bosqichma-bosqich murakkablashtirish, ijro va nazariy tahlilni o'zaro integratsiyalash hamda mustaqil ijodiy topshiriqlardan muntazam foydalanish tavsiya etiladi. Mazkur yondashuvlar bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyasi, ijrochilik mahorati va kreativligini rivojlantirish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sh. M. Mirziyoyev. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – T.: "O'zbekiston", 2017.
2. Алексеев А. Д. Методика обучения игре на фортепиано. – Москва: "Музыка", 1978.
3. Алексеев А. Д. История фортепианного искусства. – Москва: "Музыка", 1988.
4. Апраксина О. А. Методика музыкального воспитания в школе О. А. Апраксина. – Москва: "Просвещение", 1983.
5. Голубовская Н. Искусство педализации. – Москва: "Музыка", 1967.
6. Гаал Д. Ш. Ференц Лист. – Москва: "Правда", 1986.
7. Коган Г. Работа пианиста. – Москва: "Музгиз", 1963.
8. Конен В. История зарубежной музыки. 3 том. – Москва: "Музыка", 1981.
9. Либерман Е. Я. Работа над фортепианной техникой. – Москва: "Классика-XXI", 2003.
10. Нейгауз Г. Г. Об искусстве фортепианной игры. Изд. 5. – Москва: "Музыка", 1988.
11. Qodirov R. Musiqa pedagogikasi. – Toshkent: "O'zDK", 2015.
12. Qodirov R. Musiqa psixologiyasi. – T.: Musiqa, 2015.
13. Зимина П. История фортепиано и его предшественников. – Москва: "Музыка", 1986.
14. Алимбаева М. Замоनावий романтик талкинларнинг ўзига хослиги масаласи. Гармонично развитое поколение – условие стабильного развития Республики Узбекистан. Вып. 1. – Т., 2018.
15. I. S. Bax. "Invensii i simfonii". – Moskva: "Muzika", 1981.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №9(4)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.